

Bogusław Gruzewski, Henryka Ilgiewicz

Uniwersytet Wileński; Instytut Badań Kultury Litwy

Polska nauka na kresach. Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy kontynuatorem tradycji Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie

Streszczenie: Życie kulturowe i rozwój społeczny współczesnego społeczeństwa w znacznej mierze jest uzależniony od stanu nauki w tym społeczeństwie oraz zaangażowania naukowców w życie społeczne. W niniejszej publikacji wkrótce przedstawiono działalność polskich naukowców i przyjaciół nauk na przykładzie dwóch społecznych organizacji naukowych: Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) oraz Stowarzyszenia Polaków Naukowców Litwy, działającego w Wilnie od 14 kwietnia 1989 r. Pokazano ich zasługi w badaniu i szerzeniu wiedzy, zwłaszcza z zakresu ojczystej historii i kultury oraz w formowaniu i utrwaleniu polskiej świadomości narodowej na ziemi wileńskiej, przypomniano losy polskiej inteligencji na Wileńszczyźnie po tragicznym wrześniu 1939 r., zwrócono uwagę na straty spowodowane przez wydarzenia wojenne, kolejne okupacje i zmiany granic państwowych, czynniki utrudniające odrodzenie się polskiej inteligencji w Litewskiej SRR. Po analizie literatury przedmiotu i źródeł można stwierdzić, że Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie przyczyniło się znacznie do badania i szerzenia wiedzy o historii i kulturze ojczystej, formowania i umocnienia polskiej świadomości narodowej na ziemi wileńskiej, a także zachowania dziedzictwa kulturowego. Jego działalność pozostawiła trwałe ślady w kulturze i nauce zarówno wileńskiej, jak i ogólnopolskiej. Obecnie jego tradycje kontynuuje działające od 1989 r. Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, które, mimo wielu trudności, rozwinęło działalność i zajęło znaczące miejsce w życiu polskiej społeczności na Litwie.

Słowa kluczowe: Wilno, naukowcy, inteligencja, dzieje nauki, towarzystwa naukowe

Polish science in the Eastern Borderlands. The Association of Poles' Scientists of Lithuania continues the tradition of the Society of Patrons of Sciences in Vilnius

Abstract: The publication presents the activity of Polish scientists and patrons of science on the example of two social scientific organizations: Society of Patrons of Sciences in Vilnius (1907-1939) and the Association of Poles Scientists of Lithuania, operating in Vilnius from April 14, 1989. Article present their merits in researching and spreading knowledge. Authors has shown the history of the Polish intelligentsia in the Vilnius region after the tragic September of 1939. Research has shown that the Society of Patrons of Sciences in Vilnius contributed significantly to the study and dissemination of knowledge about the history and culture of the polish native, forming and strengthening Polish national consciousness on the Vilnius Land, as well as preservation of cultural heritage. Currently, his traditions are continued by the Association of Scientists of Poles of Lithuania, which since 1989, which, despite many difficulties, has developed activities and took a significant place in the life of the Polish community in Lithuania.

Keywords: Vilnius, scientists, intelligentsia, history of science, scientific societies

Wstęp

Życie kulturowe i rozwój współczesnego społeczeństwa w znacznej mierze jest uzależniony od stanu nauki w tym społeczeństwie oraz zaangażowania naukowców w życie społeczne. Polskie życie naukowe na Litwie ma dawne i świetne tradycje. Ogromną rolę kulturotwórczą na tych terenach odgrywał Uniwersytet Wileński (w okresie międzywojennym – Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie), Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz wiele innych instytucji, organizacji i towarzystw naukowych¹. Niestety, tragiczne lata drugiej wojny światowej, okupacje, represje, zmiany granic państwowych i długi okres panowania reżymu komunistycznego osłabiły znacznie społeczność polską na Litwie i jej rolę kulturotwórczą. Na Litwie od wieków inteligencja polska, w tym naukowcy, mieli wielki wpływ na życie społeczne kraju, aktywnie uczestniczyli

¹ *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1: *Z dziejów dawnego uniwersytetu*; t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929; *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Kraków 1996; H. Ilgiewicz, *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005; eadem, *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.

w życiu politycznym oraz byli szeroko zaawansowani w działalność naukową i oświatową na różnych szczeblach.

Celem niniejszej publikacji jest krótkie przedstawienie działalności polskich naukowców i przyjaciół nauk na przykładzie dwóch polskich społecznych organizacji naukowych: Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) oraz Stowarzyszenia Polaków Naukowców Litwy, działającego w Wilnie od 14 kwietnia 1989 r. Brano pod uwagę ich zasługi w badaniu i szerzeniu wiedzy, zwłaszcza z zakresu ojczywej historii i kultury oraz w formowaniu i wzmacnianiu polskiej świadomości narodowej na ziemi wileńskiej, także przypomniano losy polskiej inteligencji oraz naukowców na Wileńszczyźnie po tragicznym wrześniu 1939 r. Straty spowodowane przez wydarzenia wojenne, kolejne okupacje i zmiany granic państwowych są podstawowymi czynnikami utrudniające odrodzenie się polskiej inteligencji w Litewskiej SRR. Jednak po odzyskaniu przez Litwę niepodległości, sytuacja kardynalnie się zmieniła i Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, przy wsparciu instytucji z Polski oraz bardzo aktywnej (na pierwszych etapach) pomocy placówek polonijnych, rozwinęło szeroką działalność edukacyjną oraz naukową i wydawniczą. Obecny potencjał inteligencji polskiej na Litwie jest dostateczny, aby jeszcze bardziej w przyszłości rozwinąć działalność Stowarzyszenia, ale współczesne tendencje społeczno-demograficzne w znacznym stopniu ograniczają te perspektywy. Wiele młodzieży ze szkół z polskim językiem wykładowym często wyjeżdża na studia do Polski lub innych państw i już do Litwy nie wraca. Z racji aktywnej emigracji kurczy się ogólna liczba mieszkańców Litwy, jak również populacja społeczności polskiej. W takich warunkach bardzo ważnym jest wspieranie i rozwijanie wszelkich inicjatyw społecznych, które służą zachowaniu odpowiednich tradycji oraz wzmacnianiu naukowego potencjału Wileńszczyzny.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie – poprzedniczka Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy

Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie powstało na początku XX w. (zebranie założycielskie odbyło się w 1906 r., ale zostało ono zarejestrowane przez władze Rosji carskiej i rozpoczęło oficjalnie swoją działalność w styczniu 1907 r.), kiedy na skutek wydarzeń rewolucyjnych 1905–1907 r. nastąpiły zmiany w polityce wewnętrznej Rosji². Celem towarzystwa było „pielegnowanie nauk, umiejęt-

² W. Zahorski, ***[*Powstanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*], „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1908, t. 1, s. 163–165; *Sprawozdanie z działalności*

ności i literatury w języku polskim, a w szczególności zaś badanie kraju pod względem przyrodniczym, etnograficznym i statystycznym”³.

Towarzystwo z samego początku pozyskało szerokie poparcie polskiej inteligencji oraz ziemiaństwa. W końcu 1907 r. liczyło 160 członków, w 1914 r. – 517. W międzywojniu liczba członków TPN wahała się od 374 do 446. Większość z nich stanowili przedstawiciele polskiej inteligencji i ziemiaństwa⁴. Na czele towarzystwa stał zarząd wybierany przez walne zgromadzenie członków. Prezesami towarzystwa w poszczególnych latach byli: ksiądz prałat Jan Kurczewski (1907–1916), lekarz i historyk Władysław Zahorski (1916–1927), prawnik Alfons Parczewski (1927–1933), literaturoznawca i filozof Marian Zdziechowski (1933–1938), historyk Stanisław Kościałkowski (1938–1939)⁵.

W pierwszym okresie działalności (od założenia do wybuchu I wojny światowej), mimo stawianych przez władze carskie przeszkód, towarzystwo rozwinęło prężną działalność. Wybudowało własną siedzibę przy ul. Mostowej w Wilnie, zaczęło wydawać „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” (w latach 1908–1921 ukazało się siedem tomów), zapoczątkowało badania archeologiczne na Górze Zamkowej w Wilnie, poczyniło pewne kroki w dziedzinie ochrony zabytków. Członkowie towarzystwa na posiedzeniach wygłaszali odczyty naukowe i publikowali prace w „Roczniku”. Dzięki swej prężnej działalności towarzystwo zdobyło uznanie zarówno w środowisku naukowym, jak i w szerokich kręgach polskiego społeczeństwa, stało się instytucją integrującą ludzi zainteresowanych sprawami nauki, odegrało zarazem ważną rolę w ożywieniu tłumionej przez zaborcę polskiej świadomości narodowej oraz w szerzeniu polskiej kultury na ziemi wileńskiej⁶.

W ciągu pierwszych siedmiu lat działalności założona baza materialna (własny dom, zbiory biblioteczne i muzealne) oraz opracowane zasady działania umożliwiły przetrwanie w trudnych latach I wojny światowej, okupacji niemieckiej oraz bolszewickiej i po nastaniu pokoju wznowienie działalności i jej kontynuację do drugiej wojny światowej. Ważnym wydarzeniem w kulturowym życiu Wilna i całego regionu północno-wschodniego II Rzeczypospolitej było wskrzeszenie w 1919 r. Uniwersytetu Wileńskiego, któremu nadano imię jego

i stanu Towarzystwa w r. 1907, ibidem, s. 170–171; *Odezwa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Dziennik Wileński”, 27.03.1907, nr 72.

³ *Ustawa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, Wilno 1907, § 2.

⁴ H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008, s. 276–282, 476–511.

⁵ Ibidem, s. 282–305, 512–520.

⁶ Ibidem, s. 316–341.

założyciela króla Stefana Batorego. Dzięki wspólnemu wysiłkowi profesorów, społeczeństwa i państwa polskiego uniwersytet w krótkim czasie stał się ważnym ośrodkiem oświaty i nauki, nie zważając na nader trudne warunki w kraju zrujnowanym przez wojny i okupację⁷. Wielu profesorów, którzy podjęli pracę na wskrzeszonym uniwersytecie, zostało członkami TPN w Wilnie i brało czynny udział w jego działalności. Z czasem członkami towarzystwa zostali ich wychowankowie.

W 1922 r. został przyjęty i zatwierdzony w Departamencie Spraw Wewnętrznych nowy statut towarzystwa⁸, zgodnie z którym powołano trzy wydziały towarzystwa: I. Filologii, Literatury i Sztuki; II. Nauk Matematyczno-Przyrodniczych i Lekarskich; III. Historii, Filozofii i Nauk Prawno-Społecznych⁹. Pozwoliło to znacznie poszerzyć tematykę badań i podnieść ich poziom naukowy, lecz zmieniło charakter towarzystwa. Ze zrzeszenia „przyjaciół nauk” stopniowo przekształcało się ono w popieraną przez państwo instytucję naukową z programami badawczymi i zasłużonymi naukowcami realizującymi te programy. Na wydziałach składających się z osób pracujących naukowo koncentrowała się właściwie cała działalność naukowa i wydawnicza towarzystwa. Na posiedzeniach oddziałowych odczytywano i omawiano rozprawy naukowe, oceniano prace przedstawiane przez osoby postronne, rozpatrywano podania o zasiłki na badania naukowe i na wydanie prac naukowych na koszt towarzystwa oraz załatwiano wszelkie inne sprawy dotyczące pracy badawczej i wydawniczej. Wydział I wydawał serie „Rozprawy i Materiały Wydziału I Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” oraz „Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”¹⁰; Wydział II – „Prace Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Wydział Nauk Matematyczno-Przyrodniczych”¹¹; Wydział III – „Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” oraz „Źródła i Materiały Historyczne Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół

⁷ *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929; R. Mienicki, *Uniwersytet Wileński*, [w:] *Wilno i Ziemia Wileńska: zarys monograficzny*, t. 2, Wilno 1937, s. 16–23; *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik, K. Puchowski, Kraków 1996.

⁸ *Statut Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, Wilno 1922.

⁹ *Statut...*, § 4.

¹⁰ „Rozprawy i Materiały Wydziału I Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, Wilno 1924–1939, t. 1–10; „Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1935–1939, t. 1–3.

¹¹ „Prace Towarzystwa Przyjaciół w Wilnie. Wydział Nauk Matematyczno-Przyrodniczych” 1924–1938, t. 1–12.

Nauk w Wilnie”¹². Wydział III wydawał również czasopismo naukowe „Ateneum Wileńskie”, które zastąpiło wydawany do 1921 r. „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”. Czasopismo poświęcone było badaniom przeszłości ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ukazywało się w latach 1923–1939. Ogółem wyszło trzynaście roczników i jedyny zeszyt rocznika XVI, którego dalsze wydanie zostało przerwane wybuchem drugiej wojny światowej. Redagowali je kolejno: Kazimierz Chodynicki (1922–1929), Emil Teofil Modelski (1929–1930), Bolesław Wilanowski i Stanisław Zajączkowski (1931–1939)¹³.

Ważne miejsce w działalności towarzystwa zajmowały ogólne posiedzenia naukowe, chociaż po wprowadzeniu posiedzeń wydziałowych i sekcyjnych ich liczba znacznie zmalała. W latach 1919–1923 takich posiedzeń odbywało się 5–7 rocznie, zaś w latach późniejszych 2–5. Wygłaszali je najczęściej profesorowi USB, niekiedy goszczący w Wilnie uczeni zagraniczni. Organizowano również posiedzenia uroczyste. Na przykład 28 maja 1932 r. odbyło się posiedzenie poświęcone 25. rocznicy założenia TPN w Wilnie, później odbyły się posiedzenia ku uczczeniu pamięci byłego długoletniego członka i prezesa W. Zahorskiego (10 października 1927 r.), bibliotekarza i wiceprezesa Ludwika Czarkowskiego (8 lutego 1929 r.), pisarki i honorowej członkini TPN Elizy Orzeszkowej (25 maja 1935 r., kustosa muzeum Michała Brensztejna (14 czerwca 1938 r.)¹⁴.

Liczącymi się placówkami kulturowymi w Wilnie były biblioteka i muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk, których zbiory dzięki ofiarności polskiego społeczeństwa systematycznie wzrastały. W końcu 1907 r. biblioteka posiadała 4229 dzieł w 6527 tomach, zaś w 1914 r. – 29 285 dzieł w 45 010 tomach. Zbiory muzeum w przededniu I wojny światowej liczyły 42 920 przedmiotów. Zbiory biblioteczne i muzealne TPN najpierw przechowywano w pałacyku ofiarowanym przez hrabiego Józefa Przeździeckiego, w 1914 r., tuż przed

¹² „Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1925–193, t. 1–10; „Źródła i Materiały Historyczne Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół w Wilnie” 1928–1939, t. 1–5.

¹³ „Ateneum Wileńskie” 1923–1939, t. 1–14.

¹⁴ *Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932*, Wilno 1932; H. Romer [Helena Romer-Ochenkowska], *XXV-lecie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Kurier Wileński”, 28.05.1932, nr 119; *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1927*, Wilno 1928, s. 3–4; *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1928*, Wilno 1929, s. 5; *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1935*, Wilno, s. 5; *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za rok 1938*, Wilno, s. 4.

pierwszą I wojną światową, przeniesiono je do nowego gmachu towarzystwa przy ul. Mostowej. Obowiązki bibliotekarzy w tym czasie pełnili: lekarz L. Czarkowski i emerytowany generał artylerii Walerian Dobużyński, kustosza muzeum – W. Zahorski¹⁵.

Zbiory biblioteki i muzeum TPN w Wilnie szczęśliwym trafem prawie nie ucierpiały w czasie wojen oraz okupacji i w latach międzywojennych systematycznie wzrastały. Obowiązki bibliotekarzy w międzywojniu pełnili: L. Czarkowski, S. Kościałkowski, Stanisław Zajączkowski, kustoszy muzeum – W. Zahorski, M. Brensztejn, Jerzy Hoppen. W chwili wybuchu drugiej wojny światowej biblioteka TPN w Wilnie liczyła około 120 tys. tomów, nie licząc około 20 tomów dubletów. W dziale rękopisów na dzień 1 stycznia 1939 r. były 1033 teki, tomów, fascykułów i paczek oraz 2405 dokumentów, akt i listów luźnych, w tym 50 pergaminów. W muzeum w 1939 r. znajdowało się około 60 tys. skatalogowanych przedmiotów¹⁶.

Towarzystwo nawiązywało i utrzymywało kontakty z innymi placówkami naukowymi w kraju i za granicą, wymieniało z nimi druki, jego członkowie uczestniczyli w zjazdach, obchodach, wystawach. TPN współpracowało z Uniwersytetem Stefana Batorego, towarzystwami naukowymi i kulturowymi, z bibliotekami i muzeami wileńskimi. Często organizowało z nimi wspólne uroczyste posiedzenia, obchody ważnych wydarzeń historycznych oraz jubileuszy działaczy zasłużonych dla nauki i kultury polskiej¹⁷.

W latach drugiej wojny światowej Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie podzieliło los innych polskich instytucji i organizacji społecznych. Po przekazaniu w październiku 1939 r. przez Związek Sowiecki Wilna i ziemi wileńskiej Republice Litewskiej placówka ta na pewien czas zachowała swój majątek, ale pomimo podjętych starań nie uzyskała zgody władz litewskich na legalną działalność. W 1940 r., po ogłoszeniu na Litwie władzy sowieckiej, cały majątek towarzystwa został znacjonalizowany i przekazany instytucjom litewskim, a ostatni jego prezes Stanisław Kościałkowski w czerwcu 1941 r. – aresztowany i wywieziony do obozu na Uralu. Ostateczne rozproszenie muzealnych

¹⁵ *Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie...*, Wilno 1910–1915; M. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914, s. 31–45; H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses...*, s. 320–333.

¹⁶ *Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie...*, Wilno 1926–1938; L. Żytkowicz, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1939*, [w:] *Z dziejów nauki polskiej. Księga pamiątkowa TNT 1875–1975*, Warszawa 1975, s. 49–75.

¹⁷ H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses ...*, s. 411–419.

i bibliotecznych zbiorów towarzystwa nastąpiło w 1943 r., podczas okupacji niemieckiej. Po raz kolejny społeczność polska na Wileńszczyźnie została pozbawiona wartości kulturowych, które z dużym poświęceniem przez długie lata gromadziła i przechowywała¹⁸.

Położenie inteligencji polskiej na Litwie po 1939 roku

Druga wojna światowa i kolejne okupacje tragicznie zawarzyły na losach ziemi wileńskiej i jej mieszkańców. Już w czasie pierwszej okupacji sowieckiej, która trwała od 17 września do 27 października 1939 r. aresztowano i wywieziono z Wilna na wschód ponad 560 polskich obywateli, funkcjonariuszy państwowych i profesorów Uniwersytetu Stefana Batorego¹⁹. Po przekazaniu Wilna i Wileńszczyzny Republice Litewskiej (październik 1939 r.) nastąpiły masowe zwolnienia z pracy osób polskiej narodowości, w pierwszej kolejności pracowników umysłowych. Litewska historyk Regina Žepkaitė podaje, że w końcu 1939 r. zwolniono z pracy 2364 pracowników żelaznej kolei, 112 pracowników telefonu-telegrafu, 134 pracowników poczty, 788 profesorów, docentów i innych pracowników Uniwersytetu Stefana Batorego, 425 prawników oraz 583 polskich nauczycieli²⁰. Dalsze pogorszenie położenia ludności polskiej na Litwie nastąpiło po proklamowaniu władzy sowieckiej na Litwie (lipiec – sierpień 1940 r.), kiedy rozpoczęło się konfiskowanie mienia, areszty i wywózki. Według ustaleń litewskich badaczy przez niecały rok panowania nowej władzy (lipiec 1940 – czerwiec 1941 r.) z Litwy, łącznie z Wileńszczyzną, deportowano ok. 28 tys. osób. Polacy stanowili 14,1% wszystkich deportowanych mieszkańców

¹⁸ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA), sygn. F. 1135, op. 22, teczka 219, s. 60, Protokół posiedzenia Zarządu TPN w Wilnie w dniu 18 stycznia 1940 r.; LVIA, sygn. F. 1135, op. 22, teczka 267, Sprawozdanie z pracy Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za 1940 rok; LVIA, sygn. F. 1135, op. 22, teczka 269, Dokumenty dotyczące zbiorów rozwiązanego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1940–1941; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskią biblioteka (LMAVB), RS, sygn. F. 9–3048, Lietuvių mokslo draugijos ir Lenkų mokslo bičiulių draugijos perėmimo ir likvidavimo aktai, 1941–1942; S. Kościalkowski, *Pamiętna, choć przemilczana rocznica: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie: w pięćdziesięciolecie jego powstanie (1907–1957)*, „Teki Historyczne” 1956/1957, t. 8, s. 94–121; H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses ...*, s. 421–468.

¹⁹ L. Tomaszewski, *Kronika wileńska 1939–1941*, Warszawa 1989, s. 29; D. Boćkowski, „Za pierwszego sowieta” – okupacja radziecka Wilna jesienią 1939 roku, [w:] *Wilno i świat: Dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, red. E. Feliksiak, M. Leś, Białystok 2002, s. 237–239.

²⁰ R. Žepkaitė, *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*, Vilnius 1990, s. 55.

Litwy²¹. Badacze polscy uważają, że liczba wywiezionych z Litwy Polaków była znacznie wyższa, gdyż w litewskich opracowaniach statystycznych figuruje wysoki procent (20%) osób bez podania narodowości. Pośród aresztowanych i wywiezionych do łagrów w głąb ZSRR znajdowało się wielu profesorów Uniwersytetu Stefana Batorego oraz innych wybitnych przedstawicieli polskiej kultury i nauki²².

Nowy etap tragedii polskiej ludności na Wileńszczyźnie rozpoczął się po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej i zajęciu Litwy, a więc także Wileńszczyzny, przez Niemców (22–29 czerwca 1941 r.). Okupanci wobec ludności polskiej stawiającej im opór stosowali najokrutniejsze środki represyjne. Żeby złamać ducha narodu mordowano jego najwybitniejszych przedstawicieli. W nocy z 16 na 17 września 1942 r. aresztowano jako zakładników 100 osób spośród polskiej inteligencji. Dziesięciu z nich, w tym profesorów USB: Kazimierza Pelczera i Mieczysława Gutkowskiego rozstrzelano w Ponarach, pozostałych wywieziono do obozu prac przymusowych w Prowieniszkach²³.

Mimo dużych strat demograficznych poniesionych w pierwszych latach wojny Polacy na Litwie pozostawali nadal najliczniejszą grupą narodowościową po Litwinach. Według danych spisu ludności przeprowadzonego w 1942 r. na obszarze Generalnego Komisarjatu Litwy mieszkało 356 tys. Polaków, czyli 12,73% ogółu ludności. Polska ludność skupiała się w Wilnie i Kraju Wileńskim, gdzie stanowiła ponad 42% całej ludności. W mieście Wilnie w tym czasie Polacy stanowili 71,92% ogółu mieszkańców²⁴. Duże zmiany w strukturze demograficznej Litwy, zwłaszcza w Kraju Wileńskim zaszły bezpośrednio po wojnie, kiedy rozpoczęło się masowe przesiedlenie ludności polskiej do Polski w jej nowych granicach. W latach 1945–1947 z Litewskiej SRR do Polski wyjechało ponad 171 tys. osób²⁵. Wśród pierwszej fali repatriantów przeważali rzemieślnicy (31,18%), pracownicy umysłowi (ponad 30,5% wyjeżdżających). Mniej ewakuowano rolników (18,37%) oraz robotników (10,36%). Pozostali to przedstawiciele innych zawodów i osoby bez zawodu²⁶.

²¹ *Lietuvos gyventojų genocidas*, t. 1: 1939–1941, Vilnius 1992, s. 782–783.

²² A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2002, s. 66–67.

²³ H. Pasierbska, *Ponary. Największe miejsce kaźni koło Wilna (1941–1944)*, Warszawa 1993, s. 23–25, 53, 84.

²⁴ A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR ...*, s. 70–72.

²⁵ N. Kairiūkštytė, *Lenkų repatriacija iš Lietuvos 1944–1947*, [w:] *Rytų Lietuva: Istorija, kultūra, kalba*, Vilnius 1992, s. 129; V. Stravinskienė, *Tarp gimtinės ir tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriaciją į Lenkiją (1944–1947, 1955–1959)*, Vilnius 2011, s. 430.

²⁶ P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie w XX wieku*, „Przegląd Wschod-

Powtórna repatriacja miała miejsce w latach 1955–1959. Z Litewskiej SSR do Polski wyjechało wówczas ok. 47 tys. osób. W porównaniu z latami 1945–1947 znacznie zmienił się skład społeczny repatriantów. Przeważali wśród nich rolnicy (42%) i robotnicy (27,6%). Pracownicy umysłowi stanowili tym razem zaledwie 9%. Pozostali to przedstawiciele innych zawodów i osoby niepracujące²⁷. Na miejsce Polaków na Litwę zaczęła napływać ludność rosyjska i białoruska, zmieniając tym samym skład narodowościowy nie tylko Wileńszczyzny, ale i całej Litwy. Przeprowadzony w 1959 r. pierwszy powojenny spis ludności wykazał następującą strukturę narodowościową Litewskiej SRR: Litwini 2 150 800 (79,3%), Rosjanie – 231 000 (8,5%), Polacy – 230 100 (8,48%), Białorusini – 30 200 (1,1%), Żydzi – 24 700 (0,9%), inni – 44 600 (1,7%). Liczba ludności polskiej w porównaniu z 1942 r. zmniejszyła się z 356 000 do 230 100, zaś wskaźnik jej udziału w ogólnym zaludnieniu Litewskiej SRR z 12,7% do 8,5%²⁸. Wskaźnik ten, niestety, ciągle obniżał się zarówno w latach sowieckich, jak i po odzyskaniu przez Litwę niepodległości. Ostatni spis ludności z 2011 r. wykazał, że na Litwie mieszkało 200 317 Polaków, co stanowiło 6,6% ogółu ludności Litwy (według spisu ludności z 2001 r. na Litwie mieszkało 234 989 osób)²⁹. Równocześnie należy zaznaczyć, że po odzyskaniu przez Litwę niepodległości w kraju stale się zmniejsza ogólna liczba mieszkańców (od ponad 3,5 mln. w 1990 r. do 2,810 mln na początku 2018 r.)³⁰.

Proces odrodzenie się polskiej inteligencji na Litwie w warunkach reżymu komunistycznego i prawie całkowitej izolacji od Polski napotykał wiele przeszkód i szedł powoli. Władze sowieckie zawsze ze szczególną podejrzliwością patrzyły na inteligencję polską posiadającą głębokie tradycje demokratyczne i doświadczenie walki za wolność myśli. Sami Polacy również nie spieszyli zadeklarować lojalność wobec partii komunistycznej i władzy sowieckiej, a jeśli nawet decydowali się na taki krok, byli podejrzewani, że mimo oficjalnego deklarowania lojalności mieli odmienne poglądy³¹. Badania przeprowadzone

ni” 1991, t. 1, z. 3, s. 474–475.

²⁷ V. Stravinskienė, *Tarp gimtinės ir tėvynės ...*, s. 452–453.

²⁸ P. Eberhardt, *Przemiany narodowościowe na Litwie ...*, s. 472–473.

²⁹ *Lietuvos gyventojai 2011 m.: Lietuvos gyventojų surašymo rezultatai = Lithuanian 2011 Population Census in Brief*, http://www.stat.gov.lt/uploads/Lietuvos_gyventojai_2011.pdf [dostęp: 25.03.2018].

³⁰ V. Stankūnienė, *Long-lasting trajectory of population ageing in Lithuania: fundamental and specific factors*, „Lithuanian Journal of Statistics” 2017, vol. 56, nr 1, s. 5–17.

³¹ B. Grużewski, H. Ilgiewicz, *Naukowcy Polacy na Litwie i ich osiągnięcia naukowe na przełomie XX–XXI w.*, [w:] *Osiągnięcia gospodarcze, techniczne i naukowe Kresowian*,

przez historyka polskiego Aleksandra Srebrakowskiego pokazały, że Polacy byli najmniej „upartyjnioną” narodowością w Litewskiej SRR. W przeddzień uzyskania niepodległości zaledwie 3,4% Polaków było członkami Komunistycznej Partii Litwy³².

Z tych powodów bardzo niewielu Polakom z Wileńszczyzny udawało się zdobyć odpowiednie kwalifikacje naukowe i zająć stanowiska wykładowców lub pracowników naukowych w litewskich wyższych uczelniach oraz instytutach naukowo-badawczych. Tym niemniej poszczególne osoby, pokonując wszelkie bariery, podejmowali studia doktoranckie w Wilnie, Kownie, Mińsku, Moskwie lub Leningradzie, a po zdobyciu stopni naukowych zatrudniali się na litewskich wyższych uczelniach i w instytutach naukowo-badawczych, wnosząc znaczny wkład w rozwój nauki Litwy. W większości byli to naukowcy, pracujący w dziedzinach nauk ścisłych i przyrodniczych, mniej zdominowanych przez komunistyczną ideologię³³.

Po odzyskaniu przez Litwę niepodległości sytuacja mniejszości polskiej zmieniła się na dobre. Teraz już na przeszkodzie rozwoju kariery naukowej w kraju nie stoją żadne przeszkody polityczne lub ideologiczne, a krajowe, polskie oraz unijne fundusze wspierania nauki są jednakowo dostępne dla wszystkich obywateli Litwy na jednakowych warunkach. Wielkim wsparciem dla odrodzenia liczebności naukowców Polaków na Litwie były programy wspierające Rzeczypospolitej Polski realizowane w końcu XX w., które pomogły wielu obywatelom Litwy (zarówno dla Polaków, jak i dla Litwinów) przygotować i obronić prace doktorskie oraz habilitacje na uczelniach w Polsce. Od początku XXI w. coraz więcej Polaków na Litwie kończy uczelnie wyższe, broni doktoraty i rozpoczyna karierę naukową na litewskich uniwersytetach oraz w instytucjach naukowych. Wielu też uzyskuje stopnie naukowe w Polsce lub w innych państwach, ale osoby te przeważnie nie wracają już do Litwy. Więc z jednej strony możemy mówić, że potencjał naukowców Polaków Litwy ostatnio stale się zwiększa, z drugiej zaś że powoli się kurczy w stosunku do tego, jakie posiada możliwości.

red. M. Kalczyńska, przy współpracy E. Czerwińskiej i A. Jańdziak, Opole 2016, s. 37–58, s. 37–58.

³² A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR...*, s. 254–255. Pod względem przynależności do Komunistycznej Partii Litwy przodowali Żydzi (14,3%), Ukraińcy (12,07%), Białorusini (10,19%) i Rosjanie (10,08%). W przypadku Litwinów procent członków partii (4,8%) był znacznie niższy niż u wymienionych narodowości, ale znacznie wyższy niż wśród Polaków (3,4%).

³³ B. Gruzewski, H. Ilgiewicz, *Naukowcy Polacy...* s. 42–43.

Powstanie i działalność Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy

Represje okresu stalinowskiego i różnego rodzaju ograniczenia w następnych dziesięcioleciach utrudniły znacznie rozwój kultury polskiej na Litwie, jednak rdzenna ludność na Wileńszczyźnie zachowała swą polską tożsamość kulturową i na przełomie lat 80. i 90., kiedy zaczął się kruszyć cały system komunistyczny, zaczęła organizować się i upominać o swoje prawa. W tym czasie na Litwie powstały dziesiątki różnych polskich organizacji, w tym Stowarzyszenie Polaków Naukowców Litwy (SNPL), założone 14 kwietnia 1989 r. przez grupę wileńskich naukowców narodowości polskiej³⁴.

Nowo powstałe Stowarzyszenie rozpoczęło działalność mając nielicznych członków i nie posiadając bazy materialnej, lecz za pomocą polskich ośrodków naukowych z Macierzy i poszczególnych organizacji polonijnych przetrwało złożony okres upadku reżymu sowieckiego i kontynuuje działalność w niepodległej Republice Litewskiej. Celem stowarzyszenia jest koordynacja działalności jego członków, reprezentowanie i obrona ich interesów oraz wspieranie realizacji tych interesów. Stowarzyszenie kontynuuje i rozwija postępowe tradycje Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, które działało w latach 1907–1939. Dążąc do wyznaczonego celu SNPL ma zadanie: a) zachęcać członków Stowarzyszenia do aktywnego uczestnictwa w działalności naukowo-badawczej, działalności oświatowej oraz propagowaniu nauki; b) prowadzić badania naukowe w wybranej dziedzinie z uwzględnieniem problemów aktualnych dla polskiej mniejszości narodowej na Litwie; c) badać system nauczania w języku ojczystym oraz składać propozycje dotyczące jego doskonalenia; d) wspierać przygotowanie do studiów i pracy naukowej zdolnej młodzieży; e) wydawać literaturę naukowo-dydaktyczną i popularyzującą naukę; f) współpracować z organizacjami twórczymi oraz wspierającymi naukę, oświatę i sztukę na Litwie oraz za granicą; g) organizować sympozja, konferencje, konkursy, odczyty etc.; h) zachęcać członków Stowarzyszenia do pracy pedagogicznej w szkołach ogólnokształcących, zawodowych oraz wyższych³⁵.

³⁴ H. Malewski i in., *Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy (SNPL) – samoidentyfikacja i konsolidacja polskiej społeczności naukowej na Litwie* (referat wygłoszony na V Kongresie Polskich Towarzystw Naukowych w Świecie, Kraków, 17–21 października 2017 r. Ma ukazać się drukiem w wydawnictwie PAU); V Kongres Polskich Towarzystw Naukowych w Świecie. Program szczegółowy, http://kptnws.krakow.pl/index.php/program/program-szczegolowy#20_X [dostęp: 23.03.2018].

³⁵ Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 12 kwietnia 2008 roku. Nr identyfikacyjny 191424611), Wilno 2008, § 2.1.

Siedziba SNPL znajduje się w Wilnie w Domu Kultury Polskiej przy ulicy Naugarduko 76. Według pierwszego zatwierdzonego statutu z 1996 r., członkiem Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy mógł zostać naukowiec, obywatel Republiki Litewskiej, posiadający stopień doktora lub doktora habilitowanego i pracujący w wybranej dziedzinie nauki. Zmiana statutu w 2008 r. dała możliwość przyjmować do Stowarzyszenia również obywateli innych krajów, w tym Polski³⁶. Do 2014 r. statut SNPL przewidywał tylko jedną kategorię członkostwa – członków zwyczajnych. Aktualny statut SNPL, zarejestrowany 15 września 2014 r., przewiduje cztery kategorie członkostwa: członków zwyczajnych, wspierających, emerytowanych i honorowych³⁷.

Liczba członków Stowarzyszenia, początkowo bardzo nieliczna, powoli wzrasta. W 2002 r. Stowarzyszenie liczyło 48 członków rzeczywistych, w 2003 r. – 51, w 2004 r. – 52, w 2005 r. – 59, w 2006/2007 r. – 62, w 2008/2009 r. – 66; w 2010 r. – 71, w 2012 r. – 57, w roku 2013 r. – 60, w 2014 r. – 59, w 2015 r. – 65 (2 honorowych, 60 zwyczajnych, 2 emerytowanych, 1 wspierający), w 2016 r. – 69 (3 honorowych, 61 zwyczajnych, 3 emerytowanych, 2 wspierających), w 2017 r. – 74 (3 honorowych, 64 zwyczajnych, 4 emerytowanych, 4 wspierających)³⁸.

Najwyższym organem Stowarzyszenia jest walne zebranie członków, w międzyczasie zaś jego sprawami kieruje zarząd oraz przewodniczący³⁹. W latach 1989–1998 na czele SNPL stał jeden z jego założycieli prof. dr hab. Romuald Brazis, fizyk w latach 1998–2011 – prof. dr hab. Jarosław Wołkonowski, politolog w latach 2011–2014 – prof. dr Bogusław Gruzewski, ekonomista-ma-

³⁶ Ibidem, § 4.1.

³⁷ Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 15 września 2014 r. Nr identyfikacyjny 191424611), Wilno 2014, § 4.1; Regulamin nadawania godności członka honorowego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 337–339.

³⁸ *Lista członków Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2002, t. 1, s. 163; 2003, t. 2, s. 175; 2004, t. 3, s. 178; 2005, t. 4, s. 184; 2006, t. 5, s. 186–187; 2007, t. 6, s. 188–189; 2009, t. 7–8, s. 238–239; 2010, t. 9, s. 157–159; 2013, t. 10/11, s. 224–225; 2013, t. 12, s. 249–250; 2014, t. 13/14, s. 319–321; 2015, t. 15, s. 320–322; 2016, t. 16, s. 446–447; 2016, t. 16, s. 548–549; 2017, t. 17, s. 548–549.

³⁹ Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 12 kwietnia 2008 roku. Nr identyfikacyjny 191424611), § 5–8; Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 15 września 2014 r. Nr identyfikacyjny 191424611), § 5–8.

tematyk. Obecny prezesem Stowarzyszenia jest prawnik, prof. dr Henryk Malewski⁴⁰.

Zgodnie z celami i zadaniami określonymi w statucie SNPL prowadzi różnorodną działalność naukową i oświatową. Ważne miejsce w jego działalności zajmuje organizowanie konferencji naukowych na różne aktualne dla społeczeństwa tematy. Szczególnie dużo uwagi udziela się problemom tożsamości narodowej i położeniu mniejszości narodowych, zwłaszcza na postsowieckiej części Europy. Na przykład 27 września 2012 r. zorganizowano wspólnie z Filią Uniwersytetu Białostockiego w Wilnie konferencję naukową „Polacy litewscy czy Polacy na Litwie? Problemy tożsamości narodowej (XIX–XXI w.)”. Oprócz naukowców z Litwy, udział w konferencji wzięli uczeni z Polski i Niemiec. Polskę w charakterze prelegentów reprezentowali naukowcy z Warszawy, Gdańska, Olsztyna, Siedlec, Torunia oraz Wrocławia. Konferencja przebiegała pod patronatem Ambasadora RP na Litwie Janusza Skolimowskiego. Jej obrady odbywały się w siedzibie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej przy ul. Świętojańskiej 3, w dawnym pałacu, którym kolejno władały magnackie rodziny Paców i Sapiehów, co również miało symboliczne znaczenie i nadawało swoistą atmosferę spotkaniu⁴¹.

Ważnym wydarzeniem w życiu kulturowym polskiej społeczności w Wilnie stała się także organizowana przez SNPL przy współudziale Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej międzynarodowa konferencja naukowa „Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna a wyzwania XXI wieku”. Konferencja odbywała się w dniach 9–11 kwietnia 2014 r. w Domu Kultury Polskiej w Wilnie. W jej pracy wzięło udział ponad 80 naukowców z Litwy i Polski. Na konferencji wygłoszono 60 referatów, w których podejmowano różne kwestie polityki, rozwoju myśli politycznej, globalizacji i wielokulturowości. Naukowcy mówili również o różnego rodzaju zagrożeniach dla współczesnego świata, niestosownościach pomiędzy prawem a rzeczywistością, wyrażali zatroskanie, że Unia Europejska, która zakłada uporządkowanie stosunków politycznych

⁴⁰ Protokół zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 8 maja 2014 roku, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 325–328; M. Jackiewicz, *Polacy na Litwie 1918–2000: Słownik biograficzny*, Warszawa 2003, s. 30–32, 102–103, 177–178, 330–331.

⁴¹ L. Narkowicz, *Międzynarodowa konferencja naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w Wilnie (2012)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Rok 2011/2012” 2013, t. 55, s. 270–276.

i społecznych, jeszcze ma dużo do zrobienia, żeby unijna ideologia prawna stała się rzeczywistością⁴².

W tym samym roku SNPL i Stowarzyszenie Techników i Inżynierów Polskich na Litwie zorganizowały IV Międzynarodową Konferencję „Wkład inżynierów polskich w rozwój technologii i innowacyjności polepszający stan gospodarczy krajów Europy”. Konferencja odbyła się 11 października 2014 r. w Domu Kultury Polskiej w Wilnie i była poświęconą 10-leciu Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych⁴³.

Następnie 27 listopada 2015 r. w Wilnie odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona prawom językowym mniejszości narodowych pt. „Integracja i wyłączenie: prawa językowe mniejszości narodowych w Europie”. Konferencję zorganizowało SNPL przy wydatnej pomocy Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie”. Patronat nad tym znaczącym wydarzeniem naukowym objęło Międzynarodowe Obserwatorium Praw Językowych (*International Observatory of Language Rights*, Moncton, Kanada). Celem konferencji było nie tylko zaprezentowanie dla obywateli Litwy międzynarodowych (ze szczególnym uwzględnieniem europejskich doświadczeń) standardów w dziedzinie ochrony praw językowych mniejszości narodowych, lecz również przedstawienie doświadczenia i praktyki poszczególnych państw, szczególnie europejskich. Na konferencję przybyli nie tylko naukowcy, ale też politycy, prawnicy, urzędnicy zajmujący się tematyką praw mniejszości, studenci. Oprócz naukowców z Litwy i Polski na konferencji referaty wygłosili uczeni z Finlandii, Hiszpanii, Kanady, Łotwy, Niemiec i Włoch. Materiały konferencji zostały wydane drukiem⁴⁴.

Problemy mniejszości narodowych były w centrum uwagi także w latach następujących^{45,46}.

⁴² Międzynarodowa konferencja naukowa „Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna a wyzwania XXI wieku”, 9–11 kwietnia 2014 roku: Program, Wilno 2014; H. Malewski, *Działalność naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w latach 2014–2016*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2016, nr 16, s. 107–128.

⁴³ J. Giedrojć, *Polonijni naukowcy i inżynierowie obradowali w Wilnie*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 305–307.

⁴⁴ E. Kuzborska, *Pomiędzy integracją a wyłączeniem: prawa językowe mniejszości narodowych w Europie*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2015” 2015, t. 15, s. 331–335; *Integration and exclusion, linguistic rights of national minorities in Europe: Conference book*, red. E. Kuzborska, Vilnius 2015.

⁴⁵ H. Malewski, *Posłowie do konferencji Mniejszości narodowe – szansą, wyzwaniem czy zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego?*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 467.

⁴⁶ H. Malewski, *Międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa Stowarzy-*

SNPL tradycyjnie bierze udział także w międzynarodowej konferencji naukowej „Nauka a jakość życia”, organizowanej przez Instytucję Wyższej Użyteczności Publicznej „Universitas Studiorum Polona Vilmensis”. W latach 2013–2017, jednocześnie z konferencją „Nauka a jakość życia”, odbywały się sympozja naukowe „Wileńszczyzna wczoraj, dzisiaj, jutro”, poświęcone dziejom, kulturze i problemom nurtującym dzisiejszą Wileńszczyznę. Materiały konferencyjne są publikowane w wydawnictwie ciągłym „Studium Vilmense”⁴⁷.

Ważną dziedziną dla SNPL jest działalność wydawnicza. Stowarzyszenie wydaje swój rocznik, w którym są publikowane artykuły naukowe, recenzje, informacja o działalności SNPL i jego członkach. W dziale publikacji naukowych znajdują się prace z takich dziedzin, jak historia polityczna, społeczna i gospodarcza, dzieje kultury, prawo, historia sztuki, historia literatury, etnografia, demografia, socjologia, językoznawstwo. Dotychczas (początek 2018 r.) ukazało się 17 tomów rocznika. Ponadto SNPL wspiera, w miarę swych możliwości, wydanie poszczególnych prac swych członków⁴⁸.

Członkowie SNPL uczestniczą również w projektach badań naukowych. Przykładowo, pod auspicjami SNPL dr hab. Zdzisław Gębołyś przyszykował kilka projektów i otrzymał wsparcie finansowe na opracowanie i opublikowanie bibliografii druków w języku polskim wydanych na Litwie w latach 1944–2014⁴⁹.

szczenia Naukowców Polaków Litwy „Nauka a oświata mniejszości narodowych w Europie: wczoraj, dzisiaj, jutro (aspekty edukacyjne, społeczno-polityczne, prawne i historyczne)”, Wilno, 6–8 kwietnia 2017 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 478–481; idem, *Działalność naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w latach 2014–2016*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2016, nr 16, s. 107–128; Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017 r.), „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 512–514.

⁴⁷ R. Brazis, *Dwudziesta międzynarodowa konferencja „Nauka a jakość życia” i sympozjum „Wileńszczyzna wczoraj, dziś, jutro”: jubileusz czy przystanek na drodze*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 450–465; tenże, *O 21. Międzynarodowej Konferencji „Nauka a jakość życia” i sympozjum „Wileńszczyzna wczoraj, dziś, jutro” (29 czerwca – 2 lipca 2017 r.)*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 561–580.

⁴⁸ H. Ilgiewicz, *Biblioteka Państwowa im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie (1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające*, Toruń 2015.

⁴⁹ *Bibliografia druków w języku polskim wydanych na Litwie od 1944 do 2014 roku = Leidinių lenkų kalba, išleistų Lietuvoje nuo 1944 iki 2014 metų bibliografija = Библиография печатных изданий на польском языке, опубликованных в Литве с 1944 по 2014 год*, oprac. Z. Gębołyś, Wilno–Sosnowiec 2015; Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2015 r. – kwiecień 2016 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 420–424.

Stowarzyszenie organizuje także konkursy na najlepsze prace kwalifikacyjne (licencjackie lub magisterskie), naukowe, projektowe lub popularyzatorskie w dziedzinie szeroko pojmowanej problematyki Wileńszczyzny⁵⁰. Takie konkursy odbyły się w latach 2015 i 2017. Nagrody dla zwycięzców ufundowały Ambasada Rzeczypospolitej w Wilnie, Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy oraz Instytucja Wyższej Użyteczności Publicznej *Universitas Studiorum Polona Vilnensis*⁵¹.

SNP współpracuje z Wydziałem Ekonomiczno-Informatycznym w Wilnie Uniwersytetu w Białymstoku oraz instytucją użyteczności publicznej *Universitas Studiorum Polona Vilensis*, z którymi organizuje konferencje i inne imprezy⁵². Nawiązało i utrzymuje kontakty również z wieloma polskimi i polonijnymi instytucjami oraz towarzystwami, takimi jak: Polskie Towarzystwo Myśli Politycznej, Towarzystwo Naukowe w Płocku, Uniwersytet Wrocławski, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, Europejska Federacja Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych oraz szeregiem innych. Z tymi instytucjami i organizacjami SNPL wymienia się korespondencją, wiadomościami z życia naukowego, wydawnictwami, ich przedstawiciele uczestniczą na konferencjach w Wilnie, a wileńscy członkowie SNPL na konferencjach i innych imprezach zorganizowanych przez zaprzyjaźnione instytucje i towarzystwa w Polsce oraz innych państwach Europy⁵³. SNPL ma dobre kontakty także z Wydziałem Konsularnym Ambasady RP w Wilnie oraz z Fundacją Pomoc Polakom na Wschodzie,

⁵⁰ Regulamin konkursu na najlepszą pracę naukową, projektową lub popularyzatorską dotyczącą Wileńszczyzny (dla młodego adepta nauki), „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 329–332.

⁵¹ Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2015 r. – kwiecień 2016 r. „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 426; Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017 r.), „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 514.

⁵² Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres maj 2014 r. – kwiecień 2015 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2015” 2015, t. 15, s. 308–316; Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017 r.)..., s. 515.

⁵³ R. Brazis, *Uniwersytet-Pielgrzym: Wrażenia z wizyty w Londynie z okazji Jubileuszu 75-lecia PUNO – Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 308–318; W. Stankiewicz, *Walne Zebranie EFPSNT [Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych]*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 430–434; idem, *XIV Walne Zebranie Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 527–533.

których wsparcie ułatwia organizowanie międzynarodowych konferencji oraz realizację innych projektów naukowych⁵⁴.

Codzienną działalność Stowarzyszenia, jak i w swoim czasie Towarzystwa Przyjaciół Nauk, urozmaicają spotkania świąteczne i uroczyste zebrania. Na przykład w dniu 3 kwietnia 2009 r. odbyło się uroczyste zebranie, poświęcone 20-leciu Stowarzyszenia, a 24 kwietnia 2014 r. obchodzono 25-lecie założenia SNPL. Na tych imprezach oprócz członków uczestniczyli przedstawiciele mass mediów i liczni goście⁵⁵.

Członkowie SNPL organizują także wycieczki pod hasłem „Poznaj Wileńszczyznę”, podczas których zwiedzają urocze zakątki ziemi wileńskiej, zabytki sakralne i historyczne, miejsca związane z wybitnymi działaczami polskiej kultury i nauki. Wycieczki prowadzi dr Józef Szostakowski, wileński poeta, autor przewodników turystycznych po Wileńszczyźnie⁵⁶. Ponadto każdego roku również odwiedzają w Dzień Zaduszek i świąt narodowych wileński cmentarz Rossę, gdzie składają kwiaty i zapalają znicze na grobach pochowanych tam licznych polskich działaczy nauki i kultury, a także żołnierzy poległych w walkach za niepodległość Polski⁵⁷.

Podsumowanie

Podsumowując trzeba zaznaczyć, że przebadane materiały w sposób wymowny świadczą o dużych zasługach polskich naukowców i przyjaciół nauk zrzeszonych

⁵⁴ *Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2015 r. – kwiecień 2016 r. ...*, s. 428–429; *Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017 r.)*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 515–516.

⁵⁵ *Protokół uroczystego zebrania walnego poświęconego 20-leciu Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 3 kwietnia 2009 roku*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2008/2009” 2009, t. 7–8, s. 249–250; *Protokół zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 24 kwietnia 2014 r.*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13–14, s. 323–324.

⁵⁶ *Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2015 r. – kwiecień 2016 r. ...*, s. 427; J. Szostakowski, *Letnie podróże naukowców*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 534–535; I. Fedorowicz, *Czerwcową „majówką” naukowców w Borejkowszczyźnie*, http://www.snpl.lt/index_20140615.php, [dostęp: 11.03.2018].

⁵⁷ *Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017r.)*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 515; *Na Rossie zapłonęły ogniki pamięci*, <http://www.snpl.lt> [dostęp: 11.03.2018].

w latach 1907–1939 w Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Wilnie zapoczątkowaniu badań i szerzeniu wiedzy o historii oraz kulturze ojczystej, formowaniu i umocnieniu polskiej świadomości narodowej na ziemi wileńskiej, a także zachowaniu dziedzictwa kulturowego. TPN zostało zlikwidowane w czasie drugiej wojny światowej i okupacji, wielu jego działaczy represjonowano, a nagromadzone wartości kulturowe rozgrabione lub przydzielone placówkom litewskim. Niemniej jednak działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk pozostawiła trwałe ślady w kulturze i nauce zarówno wileńskiej, jak i ogólnopolskiej. Zachowały się liczne wydawnictwa, rękopisy w archiwach i bibliotekach, dzieła sztuki w muzeach Wilna, z których korzystają badacze dziejów i kultury Litwy oraz Polski. Jego tradycje naśladuje działające od 1989 r. Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy, które, mimo wielu trudności, rozwinęło działalność i zajęło znaczące miejsce w życiu polskiej społeczności na Litwie.

Bibliografia

- „Ateneum Wileńskie” 1923–1939, t. 1–14.
- „Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1935–1939, t. 1–3.
- „Prace Towarzystwa Przyjaciół w Wilnie. Wydział Nauk Matematyczno-Przyrodniczych” 1924–1938, t. 1–12.
- „Rozprawy i Materiały Wydziału I Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie”, Wilno 1924–1939, t. 1–10.
- „Rozprawy Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1925–193, t. 1–10; „Źródła i Materiały Historyczne Wydziału III Towarzystwa Przyjaciół w Wilnie” 1928–1939, t. 1–5.
- Bibliografia druków w języku polskim wydanych na Litwie od 1944 do 2014 roku = Leidinių lenkų kalba, išleistų Lietuvoje nuo 1944 iki 2014 metų bibliografija = Библиография печатных изданий на польском языке, опубликованных в Литве с 1944 по 2014 год*, oprac. Z. Gębołyś, Wilno–Sosnowiec 2015.
- Boćkowski D., „Za pierwszego sowieta” – okupacja radziecka Wilna jesienią 1939 roku, [w:] *Wilno i świat: Dzieje środowiska intelektualnego*, t. 1, red. T. Feliksiak, M. Leś, Białystok 2002, s. 237–239.
- Brazis R., *Dwudziesta międzynarodowa konferencja „Nauka a jakość życia” i sympozjum „Wileńszczyzna wczoraj, dziś, jutro”: jubileusz czy przystanek na drodze, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016”* 2016, t. 16, s. 450–465.
- Brazis R., *O 21. Międzynarodowej Konferencji „Nauka a jakość życia” i sympozjum „Wileńszczyzna wczoraj, dziś, jutro” (29 czerwca – 2 lipca 2017 r.)*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 561–580.

- Brazis R., *Uniwersytet-Pielgrzym: Wrażenia z wizyty w Londynie z okazji Jubileuszu 75-lecia PUNO – Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014”* 2014, t. 13/14, s. 308–318.
- Brensztejn M., *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914, s. 31–45.
- Eberhardt P., *Przemiany narodowościowe na Litwie w XX wieku, „Przegląd Wschodni”* 1991, t. 1, z. 3, s. 449–485.
- Fedorowicz I., *Czerwcowca „majówka” naukowców w Borejkowszczyźnie*, http://www.snpl.lt/index_20140615.php [dostęp: 11.03.2018].
- Giedroń J., *Polonijni naukowcy i inżynierowie obradowali w Wilnie, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014”* 2014, t. 13/14, s. 305–307.
- Grużewski B., Ilgiewicz H., *Naukowcy Polacy na Litwie i ich osiągnięcia naukowe na przełomie XX–XXI w., [w:] Osiągnięcia gospodarcze, techniczne i naukowe Kresowian*, red. M. Kalczyńska, przy współpracy E. Czerwińskiej i A. Jańczyk, Opole 2016, s. 37–58.
- Ilgiewicz H., *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008.
- Ilgiewicz H., *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005.
- Integration and exclusion, linguistic rights of national minorities in Europe: Conference book*, red. E. Kuzborska, Vilnius 2015.
- Jackiewicz M., *Polacy na Litwie 1918–2000: Słownik biograficzny*, Warszawa 2003.
- Kairiūkštytė N., *Lenkų repatriacija iš Lietuvos 1944–1947, [w:] Rytų Lietuva: Istorija, kultūra, kalba*, Vilnius 1992, s. 124–141.
- Kościałkowski S., *Pamiętna, choć przemilczana rocznica: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie: w pięćdziesięciolecie jego powstanie (1907–1957), „Teki Historyczne”* 1956/1957, t. 8, s. 94–121.
- Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1: *Z dziejów dawnego uniwersytetu*; t. 2: *Dziesięciolecie 1919–1929*, Wilno 1929.
- Kuzborska E., *Pomiędzy integracją a wyłączeniem: prawa językowe mniejszości narodowych w Europie, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2015”* 2015, t. 15, s. 331–335.
- Lietuvos gyventojai 2011 m.: Lietuvos gyventojų surašymo rezultatai = Lithuanian 2011 Population Census in Brief*, http://www.stat.gov.lt/uploads/Lietuvos_gyventojai_2011.pdf [dostęp: 25.03.2018].
- Lietuvos gyventojų genocidas*, t. 1: 1939–1941, Vilnius 1992, s. 782–783.
- Lista członków Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” 2002, t. 1, s. 163; 2003, t. 2, s. 175; 2004, t. 3, s. 178; 2005, t. 4, s. 184; 2006, t. 5, s. 186–187; Wilno 2007, t. 6, s. 188–189; 2009, t. 7–8, s. 238–239; 2010, t. 9, s. 157–159; 2013, t. 10/11, s. 224–225; 2013, t. 12, s. 249–250; 2014, t. 13/14, s. 319–321; 2015, t. 15, s. 320–322; 2016, t. 16, s. 446–447; 2016, t. 16, s. 548–549; 2017, t. 17, s. 548–549.

- LMAVB, RS, sygn. F. 9–3048, Lietuvių mokslo draugijos ir Lenkų mokslo bičiulių draugijos perėmimo ir likwidavimo akta, 1941–1942.
- LVIA, sygn. F. 1135, op. 22,teczka 219, k. 60, Protokół posiedzenia Zarządu TPN w Wilnie w dniu 18 stycznia 1940 r.
- LVIA, sygn. F. 1135, op. 22,teczka 267, Sprawozdanie z pracy Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie za 1940 rok.
- LVIA, sygn. F. 1135, op. 22,teczka 269, Dokumenty dotyczące zbiorów rozwiązanego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, 1940–1941.
- Łossowski P., *Po tej i tamtej stronie Niemna: stosunki polsko-litewskie 1883–1939*, Warszawa 1985,
- Malewski H. i in., *Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy (SNPL) – samoidentyfikacja i konsolidacja polskiej społeczności naukowej na Litwie* (referat wygłoszony na V Kongresie Polskich Towarzystw Naukowych w Świecie, Kraków, 17–21 października 2017 r.).
- Malewski H., *Działalność naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w latach 2014–2016*, „Biuletyn Historii Pogranicza” 2016, nr 16, s. 107–128.
- Malewski H., *Międzynarodowa interdyscyplinarna konferencja naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy „Nauka a oświata mniejszości narodowych w Europie: wczoraj, dzisiaj, jutro (aspekty edukacyjne, społeczno-polityczne, prawne i historyczne)”*, Wilno, 6–8 kwietnia 2017 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 478–481.
- Malewski H., *Posłowie do konferencji Mniejszości narodowe – szansą, wyzwaniem czy zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego?*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 466–472.
- Mienicki R., *Uniwersytet Wileński*, [w:] *Wilno i Ziemia Wileńska: zarys monograficzny*, Wilno 1937, t. 2, s. 16–23.
- Międzynarodowa konferencja naukowa „Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczna a wyzwania XXI wieku”, 9–11 kwietnia 2014 roku: Program*, Wilno 2014.
- Na Rosji zapłonęły ogniki pamięci*, <http://www.snpl.lt> [dostęp: 11.03.2018].
- Narkowicz L., *Międzynarodowa konferencja Naukowa Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy w Wilnie (2012)*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Rok 2011/2012” 2013, t. 55, s. 270–276.
- Odezwa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Dziennik Wileński”, 29.03.1907, nr 72.
- Pasierbska H., *Ponary. Największe miejsce kaźni koło Wilna (1941–1944)*, Warszawa 1993.
- Protokół uroczystego zebrania walnego poświęconego 20-leciu Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 3 kwietnia 2009 roku, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2008/2009” 2009, t. 7–8, s. 249–250.
- Protokół zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 24 kwietnia 2014 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13–14, s. 323–324.

- Protokół zebrania sprawozdawczo-wyborczego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy z dnia 8 maja 2014 roku, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 325–328.
- Regulamin konkursu na najlepszą pracę naukową, projektową lub popularyzatorską dotyczącą Wileńszczyzny (dla młodego adepta nauki), „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 329–332.
- Regulamin nadawania godności członka honorowego Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2014” 2014, t. 13/14, s. 337–339.
- Romer H. [Helena Romer-Ochenkowska], *XXV-lecie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, „Kurier Wileński”, 28.05.1932, nr 119.
- Sprawozdanie roczne z działalności Zarządu SNPL (kwiecień 2016 r. – kwiecień 2017r.), „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 512–516.
- Sprawozdanie z działalności Zarządu SNPL za okres kwiecień 2015 r. – kwiecień 2016 r., „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 420–424.
- Sprawozdanie ze stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Wilno 1926–1938.
- Sprawozdanie ze stanu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Wilno 1910–1915.
- Srebrakowski A., *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2002.
- Srebrakowski A., *Sejm Wileński 1922 roku. Idea i jej realizacja*, Wrocław 1993.
- Stankiewicz W., *Walne Zebranie EFPSNT [Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych]*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2016” 2016, t. 16, s. 430–434.
- Stankiewicz W., *XIV Walne Zebranie Europejskiej Federacji Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 527–533.
- Stankūnienė V., *Long-lasting trajectory of population ageing in Lithuania: fundamental and specific factors*, „Lithuanian Journal of Statistics”, 2017, vol. 56, nr 1, s. 5–17.
- Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 12 kwietnia 2008 roku. Nr identyfikacyjny 191424611), Wilno 2008.
- Statut Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (Zarejestrowany w Rejestrze Osób Prawnych dn. 15 września 2014 r. Nr identyfikacyjny 191424611), Wilno 2014.
- Statut Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Wilno 1922.
- Stravinskienė V., *Tarp gimtinės ir tėvynės: Lietuvos SSR gyventojų repatriaciją į Lenkiją (1944–1947, 1955–1959)*, Vilnius 2011.
- Szostakowski J., *Letnie podróże naukowców*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy. Rok 2017” 2017, t. 17, s. 534–535.
- Tomaszewski L., *Kronika wileńska 1939–1941*, Warszawa 1989.
- Ustawa Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*, Wilno 1907.
- Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik, K. Puchowski, Kraków 1996.

Zahorski W., ***[*Powstanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie*], „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie” 1908, t. 1, s. 163–165.

Zarys stanu i działalności Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w latach 1907–1932, Wilno 1932.

Ziemia Wileńska stała się częścią Polski. Na plenarnym posiedzeniu z dnia 20 lutego 1922 roku Sejm Wileński przyjął następującą uchwałę zasadniczą: Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej, „Nasz Sztandar”, 26.02.1922, nr 9, s. 3–4.

Žepkaitė R., *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*, Vilnius 1990.

Żytkowicz L., *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1939*, [w:] *Z dziejów nauki polskiej. Księga pamiątkowa TNT 1875–1975*, red. M. Biskup, Warszawa 1975, s. 49–75.

- **Bogusław Grużewski** – profesor Uniwersytetu Wileńskiego, doktor habilitowany nauk społecznych z zakresu socjologii. Dyrektor Instytutu Badań Rynku Pracy Litewskiego Centrum Badań Socjalnych (*Institute of Labour Market Research of Lithuanian Social Research Centre*), ekspert Komisji Europejskiej do spraw Polityki Rynku Pracy. Tematyka prowadzonych badań naukowych: procesy społeczno-demograficzne, rynek pracy i zatrudnienie, polityka pomocy socjalnej, zarządzanie zasobami ludzkimi, polityka regionalna.

Kontakt: Bogusław Grużewski, ul A. Goštauto 9 p. 324, LT-01108, Vilnius, Lithuania;
e-mail: boguslavas.gruzevskis@dsti.lt

- **Henryka Ilgiewicz** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie historii, starszy pracownik naukowy w Instytucie Badań Kultury Litwy (lit. *Lietuvos kultūros tyrimų institutas*, angl. *Lithuanian Culture Research Institute*). Tematyka prowadzonych badań naukowych: wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w okresie XIX – pierwsza poł. XX w.; ochrona dziedzictwa narodowego w Wilnie w końcu XIX – pierwsza poł. XX w.

Kontakt: Henryka Ilgiewicz, ul Žemynos 17–58, LT-06134, Vilnius, Lithuania;
e-mail: ilgiewicz@mail.ru